

12. Sakhno, A. (2016) *Programmatic dlya "chaynykov": Chto takoe prohrammatyk y kak on rabotaet [Programmatic for Dummies: What is a programmatic and how does it work]* Retrieved from <http://digitalbee.com/blog/digital-marketing/programmatic-dlya-chaynykov-chto-takoe-programmatik-i-kak-on-rabotaet/> [in Ukrainian].

10.05.2019

УДК 351.82

JEL Classification E61

Шикіна Наталія, Коцюрубенко Ганна

ЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто перелік загроз національній безпеці (економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави та зниження рівня життя населення) на основі аналізу законодавчих актів, а саме: Закону України «Про основи національної безпеки України» 2003 року, Закону України «Про національну безпеку України» 2018 року та «Стратегії національної безпеки України» 2015 року. Наголошено на важливості та значимості такі складових, як «тінізація» економіки, високий рівень бідності населення, низька конкурентоспроможність вітчизняних виробників, висока залежність від зовнішніх фінансових ресурсів тощо. Наведено місце України та динаміку зміни позиції у рейтингах відповідно до окремих показників світового рейтингу, зокрема «рейтинг щастя», «легкість ведення бізнесу». Проаналізовано динаміку зміни державного та гарантованого державою боргу, розраховано окремі показники боргової безпеки України у 2015-2018 рр. Обґрунтовано важливість пошуку шляхів фінансування економіки як альтернативи борговому залученню коштів. Запропоновано приділити увагу розвитку вільних економічних

зон як складових формування економічного підґрунтя національної безпеки держави: створення умов та законодавче сприяння розвитку технополісів та технопарків дасть змогу активізувати діяльність щодо власних розробок та сприятиме зменшенню проблеми використання української економіки переважно як сировинної бази; створення туристично-рекреаційних зон має значний потенціал для збільшення робочих місць, активізації розвитку туристичного потенціалу України та формування складових конкурентоспроможності вітчизняного рекреаційного комплексу; створення банківсько-страхових зон дасть змогу створити фінансову базу збільшення державних доходів без зовнішнього запозичення та з мінімальними витратами власних ресурсів.

Ключові слова: національна безпека, економічні загрози, державний борг, спеціальні економічні зони, боргове фінансування, економічні виміри

Shykina Natalia, Kotsiurubenko Ganna

ECONOMIC DETERMINANTS OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

The article considers the list of threats to national security (economic crisis, depletion of financial resources of the state and decrease of living standards of the population) on the basis of analysis of legislative acts, namely: the Law of Ukraine "On Fundamentals of National Security of Ukraine" of 2003, the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" 2018 and "National Security Strategy of Ukraine" 2015. The importance and significance of components such as "shadowing" of the economy, high level of poverty of the population, low competitiveness of domestic producers, high dependence on external financial resources, etc. are emphasized. The place of Ukraine and the dynamics of position change in the ratings according to individual indicators of the world rating, in particular, "happiness rating", "ease of doing business" are given. The dynamics of changes in the state and state-guaranteed debt is analyzed, certain indicators of Ukraine's debt security are

calculated in 2015-2018. The importance of finding ways to finance the economy as an alternative to debt attraction has been substantiated. It is proposed to pay attention to the development of free economic zones as part of the formation of the economic basis of the national security of the state: creating conditions and legislative assistance for the development of technopolises and technological parks will enable to intensify activity on their own development and will reduce the problem of using the Ukrainian economy mainly as a raw material base; the creation of tourist and recreational zones has significant potential for increasing workplaces, enhancing the development of Ukraine's tourism potential and building the competitiveness of the domestic recreational complex; the creation of banking and insurance zones will make it possible to create a financial base for increasing government revenues without external borrowing and with a minimum cost of own resources.

Key words: national security, economic threats, public debt, special economic zones, debt financing, economic measures.

Шикина Наталия, Коцюрубенко Анна

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

В статье рассмотрен перечень угроз национальной безопасности (экономический кризис, уменьшение финансовых ресурсов государства и снижение уровня жизни населения) на основе анализа законодательных актов, а именно: Закона Украины «Об основах национальной безопасности Украины» 2003 года, Закона Украины «О национальной безопасности Украины» 2018 и "Стратегии национальной безопасности Украины" 2015 года. Выделена важность и значимость таких составляющих, как «тенизация» экономики, высокий уровень бедности населения, низкая конкурентоспособность отечественных производителей, высокая зависимость от внешних финансовых ресурсов и тому подобное. Рассмотрены место Украины и динамика изменения позиции в рейтингах

согласно отдельных показателей мирового рейтинга, в частности «рейтинг счастья», «легкость ведения бизнеса». Проанализирована динамика изменения государственного и гарантированного государством долга, рассчитаны отдельные показатели долговой безопасности Украины в 2015-2018 гг. Обоснована важность поиска путей финансирования экономики как альтернативы долговому привлечению средств. Предложено уделить внимание развитию свободных экономических зон как составляющих формирования экономической основы национальной безопасности государства: создание и законодательное содействие развитию технополисов и технопарков позволит активизировать деятельность по собственным разработкам и будет способствовать уменьшению проблемы использования украинской экономики преимущественно как сырьевой базы; создание туристско-рекреационных зон обладает значительным потенциалом для увеличения рабочих мест, активизации развития туристического потенциала Украины и формирования составляющих конкурентоспособности отечественного рекреационного комплекса; создание банковско-страховых зон позволит развивать финансовую базу увеличение государственных доходов без внешнего заимствования и с минимальными затратами собственных ресурсов.

Ключевые слова: национальная безопасность, экономические угрозы, государственный долг, специальные экономические зоны, долговое финансирование, экономические измерения.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-4-267-136-150

Постановка проблеми. Економічні процеси, що мають місце за сучасних умов розвитку держави Україна, безпосередньо впливають та обумовлюють місце та статус держави на міжнародній арені. Поряд з тим, жодна з економік світу не розвивається автономна та опосередковано, що визначає важливість розгляду статусу держави в безпосередній взаємодії зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають та

формують національну безпеку держави. Важливість національної безпеки проявляється не лише в положенні держави відносно сусідів чи стратегічних партнерів, але й щодо кожного окремого громадянина як безпосереднього споживача соціальних послуг держави. Надання таких послуг не обмежується лише кордонами країни, що потребує значних фінансових ресурсів для забезпечення обов'язків держави перед своїми громадянами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічні складові національної безпеки та дослідженням безпосередньо економічної безпеки займаються такі вчені та економісти як Р. Пасічник, О. Глазов, І. Алексеєнко, О. Дзьобань, І. Яремко, В. Федоренко, І. Грищенко, О. Новікова, О. Ольшанська, А. Мельник, Т. Воронкова, М. Денисенко та інші.

Невирішені раніше частин загальної проблеми. Положення України на міжнародній економічній арені обумовлюється не лише відносно молодим віком держави та недосконалістю розвитку ринкових відносин, але й наявністю таких об'єктивних факторів як воєнні дії. Крім того, швидкість розвитку технологій та важливість геополітичних рішень обумовлюють мету статті та важливість пильної уваги до дослідження економічних аспектів національної безпеки з точки зору пошуку шляхів її посилення, враховуючи сучасні зміни економічної системи та важливості для України не наздогнати світові економічні системи (які мають значно більший досвід та економічні передумови), а мати змогу розвиватись у нових напрямках паралельно зі світовими трендами, враховуючи вже існуючі напрацювання попередників та користуючись підтримкою світової спільноти.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Викладене вище обумовлює актуальність статті та її мету, яка полягає у дослідженні економічних складових національної безпеки України та обґрунтуванні шляхів та стратегічних напрямів розвитку економіки для посилення рівня національної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Право на належний рівень захисту найбільш важливих інтересів людини і

громадянина, суспільства і держави в Україні закріплено Законом України «Про національну безпеку України» [1].

Цей Закон відповідно до статей 1, 2, 17, 18 та 92 Конституції України визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності [2].

Відповідно до даного Закону національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1]. Це високий рівень захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави в цілому, за якого забезпечуються сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства та держави загалом, що відповідає фундаментальним національним інтересам України та спрямоване на забезпечення належного рівня та якості життя населення. Це також своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах життєдіяльності держави.

Певний перелік загроз національній безпеці України, у тому числі в економічній сфері, було окреслено у “Стратегії національної безпеки України”. Серед загроз економічній сфері основна увага була приділена економічній кризі, виснаженню фінансових ресурсів держави та зниженню рівня життя населення, які базуються на:

- монопольно-олігархічній, низькотехнологічній, ресурсовитратній економічній моделі;

- відсутності чітко визначених стратегічних цілей, пріоритетних напрямів і завдань соціально-економічного, воєнно-економічного та науково-технічного розвитку України, а також ефективних механізмів концентрації ресурсів для досягнення таких цілей;

- високому рівні "тінізації" та криміналізації національної економіки та на кримінально-клановій системі розподілу суспільних ресурсів;

- деформованому державному регулюванні та корупційному тиску на бізнес. Відповідно до даних Світових рейтингів за показником «рейтинг сприянні корупції» Україна оцінена показником 120 (станом на початок 2019 року), хоча треба відзначити що порівняно з минулим роком ситуація покращилась на 10 пунктів. Для порівняння за цим же рейтингом: Данія – 1, Естонія – 18, Польща – 36, Угорщина – 64, Білорусь – 70 [3];

- надмірній залежності національної економіки від зовнішніх ринків;

- неефективному управлінні державним боргом;

- зменшенні добробуту домогосподарств та зростанні рівня безробіття. Світовому рейтингу щастя українці на 133-му місці. Якщо до початку війни цей показник був на 87-й позначці, то буквально за рік він впав до 111-го місця. Показники 2018 року вказують, що Україна за рівнем щастя була на 138-му місці, але за рік надолужила п'ять позицій [4]. Відповідно до Світових рейтингів, рівень безробіття в Україні сягає 9,3. Для порівняння в ЄС – 6,3%, Молдова – 2,9, Польща – 5,6, Італія – 10,2% [3];

- активізації міграційних процесів унаслідок бойових дій. Відповідно до показників глобального індексу миру, Україна з початком російської агресії відкотилася зі 141-го на 156-е місце. Відповідно до даних за результатами 2018 року, Україна посідає 152-е місце [6];

- руйнуванні економіки та систем життєзабезпечення на тимчасово окупованих територіях, на втраті їх людського потенціалу та на незаконному вивезенні виробничих фондів на територію Росії [7].

Що ж стосується Закону України «Про основи національної безпеки України» 2003 року, який втратив чинність на підставі № 2469 – VIII від 21.06.2018 року треба відзначити, що він, на відміну від Закону України «Про національну безпеку України» 2018 року та “Стратегії національної безпеки України” 2015 року, включав більш широкий перелік основних реальних та потенційних загроз національним інтересам і національній безпеці України, вагоме

місце серед яких посідали загрози в економічній сфері, що охоплювали майже усі складні складові національної економіки, а саме:

- істотне скорочення внутрішнього валового продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, скорочення досліджень на стратегічно важливих напрямках інноваційного розвитку(незважаючи на номінальне збільшення загальних обсягів витрат за напрямками інноваційної діяльності та значне зростання кількості інноваційних досліджень і розробок,питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у % до ВВП скоротилась з 1,36 % у 1996 р. до 0,64 % у 2015 р., а питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції скоротилась з 9,4 % у 2000 р. до 0,7 % у 2017 р.);

- ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки;

- нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фінансової (фіскальної) політики держави;

- відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам;

- зростання кредитних ризиків;

- критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, агропромислового комплексу, системах життєзабезпечення;

- недостатні темпи відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці;

- критична залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку;

- нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером та низькою питоною вагою продукції з високою часткою доданої вартості;

- велика боргова залежність держави, критичні обсяги державних зовнішнього і внутрішнього боргів;

- небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки;

- неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій, що ускладнює створення конкурентного середовища в економіці;

- критичний стан з продовольчим забезпеченням населення;

- неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання та відсутність активної політики енергозбереження, що створює загрозу енергетичній безпеці держави;

- "тінізація" національної економіки(незважаючи на поступове скорочення загальних обсягів тіньової економіки, цей показник залишається ще на досить високому рівні - за попередніми розрахунками Мінекономрозвитку України рівень тіньової економіки у I півріччі 2018 року склав 32% від обсягу офіційного ВВП);

- переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними [8].

Значимість сформульованих у 2003 році загроз в економічній сфері станом на 2019 рік залишаються актуальними, поряд з тим, доцільно констатувати, що не зважаючи на вплив таких негативних явищ, як воєнні дії на території держави, скорочення населення, ріст трудової міграції, нестабільність валютного курсу тощо, спостерігаються позитивні та якісні зміни. Відповідно до Світового рейтингу, відчутно зріс індекс економічної свободи – з 162-го місця до 147-го станом на 2019 рік. За рейтингом легкості ведення бізнесу (Doing Business) можна прослідкувати, що за 5 років Україна піднялася з 96-го місця на 71-е у 2019 році (обійшовши 25 країн) [4].

Серед великої кількості загроз в економічній сфері, що досить негативно впливають на загальний стан економічної безпеки та створюють реальні загрози національній безпеці

держави, окремо виділяють велику боргову залежність держави та критичні обсяги державних зовнішнього і внутрішнього боргів.

Динаміка державного та гарантованого державою боргу наведена у таблиці 1.

Таблиця 1

Державний та гарантований державою борг України,
2013-2018 рр. (складено автором на основі [9])

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу, млрд. грн.	584,79	1 101	1 572,18	1 929,81	2 141,69	2 168,63
Державний борг, млрд. грн., в т.ч.	480,22	947	1 334,27	1 650,83	1 833,71	1 860,50
Зовнішній борг	223,26	486	826,27	980,19	1 080,31	1099,408
у % до загальної суми	46	51	62	59	59	59
Внутрішній борг, млрд. грн.	256,96	461	508,00	670,65	753,40	761,09
у % до загальної суми	54	49	38	41	41	41
Гарантований державою борг, млрд. грн., в т.ч.	104,57	154	237,91	278,98	307,98	308,13
Внутрішній борг, млрд. грн.	27,13	28	21,46	19,08	13,28	10,32
у % до загальної суми	26	18	9	7	4	3
Зовнішній борг, млрд. грн.	77,44	126	216,45	259,89	294,70	297,81
у % до загальної суми	74	82	91	93	96	97

Відповідно до статистичних даних, сталою є тенденція збільшення обсягу державної заборгованості: тенденція до збільшення питомої ваги зовнішньої заборгованості як державного так і гарантованого державою боргу, що підвищує

залежність держави від зовнішніх факторів, та як наслідок, впливає на рівень національної безпеки. Поряд з тим, аналіз окремих показників боргової безпеки свідчить про покращення ситуації станом на кінець 2018 року (табл. 2).

Таблиця 2

Розрахунок окремих показників боргової безпеки
України, 2015-2018 рр., %
(розраховано самостійно на основі [5,10])

Показники	$X_{\text{крит}}^*$	2015	2016	2017	2018
Відношенняобсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП	60	79	81	72	61
Відношенняобсягу валового зовнішнього боргу до ВВП	70	144	125	102	88

* $X_{\text{крит}}$ - величина індикатора, яка характеризується як критичний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0,2, або 20% оптимального значення

Окреслена ситуація пояснюється ростом ВВП країни протягом аналізованого періоду у доларовому еквіваленті порівняно зі змінами обсягів залучених запозичень. Поряд з тим, ситуація залишається загрозливою з огляду на наближення показників лише до граничного значення нижньої межі, визначеного у Методиці розрахунку рівня економічної безпеки, критичного показника.

Рівень заборгованості виступає як складова для дослідження економічних вимірів національної безпеки та підтверджує важливість зменшення критичної залежності від зовнішніх ринків капіталів та активізацію низьких темпів розширення внутрішнього ринку фінансових ресурсів.

Альтернативою для запозичень виступають інвестиції, залучення яких створить передумови для зменшення впливу частини окреслених загрозливих явищ, однак потребує комплексу заходів щодо створення сприятливих інвестиційних умов. Значний потенціал є у такого інструменту як вільні економічні зони, різновиди яких не лише дають змогу врахувати специфіку регіону чи території, на якій вони створюються, але й формують можливості для концентрації ресурсів у визначальних та пріоритетних напрямках.

Так, наприклад, створення умов та законодавче сприяння розвитку технополісів та технопарків дасть змогу активізувати діяльність щодо власних розробок та сприятиме зменшенню проблеми використання української економіки переважно як сировинної бази. Створення туристично-рекреаційних зон має значний потенціал для збільшення робочих місць, активізації розвитку туристичного потенціалу України та формування складових конкурентоспроможності вітчизняного рекреаційного комплексу.

Окремо слід звернути увагу на перспективність розвитку банківсько-страхових зон. Тенденції, які останнім часом присутні у офшорних зонах, свідчать про розвиток саме територій з пільговими умовами, що зареєстровані на території Європейських країн. Активізація діяльності таких компаній у Шотландії та Ірландії демонструє зацікавленість інвесторів у таких зонах: компанії, зареєстровані в Європейських країнах не сприймаються як офшорні компанії, а від так створюють більш позитивний імідж для свої партнерів. Такий напрям розвитку для вітчизняної економіки сприятиме не лише створенню робочих місць та підвищенню рівня професійної грамотності українських спеціалістів, але й дасть змогу створити фінансову базу збільшення державних доходів без зовнішнього залучення та з мінімальними витратами власних ресурсів.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямку. Розбудова економічної незалежності держави обумовлює вплив на національну безпеку та визначає вектори розвитку, відповідно

до існуючих вихідних параметрів. Розробка системи дій має враховувати максимальну масштабність проблем, які вирішуються. Багатозадачність та функціональність діяльності вільних економічних зон визначають важливість відродження їх на території України, де вони можуть стати драйвером розв'язання таких проблем як пошук джерел фінансових ресурсів, бідність населення, розвиток підприємств, міграція тощо.

Література

1. Про національну безпеку України: закон України / Офіційний портал Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
2. Конституція України / Офіційний портал Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4215>.
3. Уровень коррупции в Украине / Take-profit.org, Биржевой портал №1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://take-profit.org/statistics/corruption-rank/ukraine/>
4. Место Украины в мировых рейтингах за последние пять лет/ Аналітичний портал «Слово і Діло» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.slovoidilo.ua/2019/03/29/infografika/politika/mesto-ukrainy-mirovux-rejtingax-poslednie-pyat-let>
5. Стратегія національної безпеки України / Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#n7..>
6. Офіційний портал Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html
7. Офіційний портал Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk->

UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f

50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki

8. Закон України «Про основи національної безпеки України» / Офіційний портал Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

9. Офіційний портал Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/borg/derzhavnyi-borh-ta-harantovanyi-derzhavoiu-borh>

10. Офіційний портал Національного Банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208357>

1. *Pro natsional'nu bezpeku Ukrayiny: zakon Ukrayiny [On National Security of Ukraine: Law of Ukraine / Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>. [in Ukrainian].

2. *Konstytutsiya Ukrayiny [Constitution of Ukraine]* zakon.rada.gov.ua Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4215> [in Ukrainian].

3. *Uroven' korruptsyy v Ukraine [Level of corruption in Ukraine]* *Take-profit.org, Exchange portal №1 – Take-profit.org, Byrzhvoy portal #1* Retrieved from <https://take-profit.org/statistics/corruption-rank/ukraine/> [in Ukrainian].

4. *Mesto Ukrainy v myrovnykh reytnykh za poslednye pyat' let [The place of Ukraine in the world rankings over the past five years]* *Analogous portal “Word and Dilo” – Analitychnyy portal «Slovo i Dilo»* Retrieved from <https://ru.slovoidilo.ua/2019/03/29/infografika/politika/mesto-ukrainy-mirovyx-rejtingax-poslednie-pyat-let> [in Ukrainian].

5. *Stratehiya natsional'noyi bezpeky Ukrayiny [Strategy of National Security of Ukraine]*. *Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine – Ofitsiynyy portal Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#n7> [in Ukrainian].

6. Ofitsiynyy portal Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrainy [Official portal of the State Statistics Service of Ukraine] *www.ukrstat.gov.ua* Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html [in Ukrainian].

7. Ofitsiynyy portal Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy [Official portal of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine] *www.me.gov.ua* Retrieved from <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> [in Ukrainian].

8. Zakon Ukrainy «Pro osnovy natsional'noyi bezpeky Ukrainy» [The Law of Ukraine "On the Fundamentals of National Security of Ukraine"]. *The official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine – Ofitsiynyy portal Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>. [in Ukrainian].

9. *Ofitsiynyy portal Ministerstva finansiv Ukrainy [Official portal of the Ministry of Finance of Ukraine]*. Retrieved from <https://www.minfin.gov.ua/news/borg/derzhavnyi-borh-ta-harantovanyi-derzhavoiu-borh> [in Ukrainian].

10. *Ofitsiynyy portal Natsional'noho Banku Ukrainy [Official portal of the National Bank of Ukraine]*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208357> [in Ukrainian].

10.05.2019